

VINCAS URBUTIS

SENUJŲ SLAVIZMŲ KILMĖS ĮVAIROVĖ

Senujų mūsų raštų (XVI-XVII a.) leksikos slavizmų tiesioginis šaltinis iš esmės galėjo būti tikrai dvi gretimos slavų kalbos – baltarusių (gudų) ir lenkų. Katros iš jų vaidmuo žymesnis, jau buvo neseniai domėtasi atskirame straipsnyje (žr. *Baltistica* XXVII(1) 4tt.). Remiantis P.Skardžiaus slavizmų žodyne prirašytais slavų žodžiais, anksčiau susidarytas vaizdas, kad lenkybių dvigubai daugiau nei gudybių, pasirodė esąs visiškai klaidingas. Naujai peržiūrėjus dalį P.Skardžiaus žodyno (*b-* ir *d-* raidžių slavizmus), paaiškėjo, kad iš tikrųjų yra atvirkščiai – gudybių dukart daugiau negu lenkybių, ir čia reikia dar pridurti, kad šitokių aiškiai paskirstomų slavizmų apskritai nėra daug, tik ketvirtadalis, likusieji trys ketvirtadaliai slavizmų galėtų būti gauti tiek iš baltarusių, tiek iš lenkų.

Aiškinantis senųjų slavizmų kilmę, tiesioginio šaltinio problema, be abejo, yra svarbiausia. Tačiau papildomų bruožų šio skolinių sluoksnio genetinei charakteristikai teikia slavų kalbų atsakančių (prototipinių) žodžių etimologija. Nėra, pavyzdžiui, visai tas pats, ar pasiskolintas iš baltarusių kalbos žodis yra jos pačios (darinys ar veldinys), ar irgi jau skolinys, patekęs iš lenkų ar kurios kitos kalbos, ir tada dar svarbu, ar tai tik slavų kalbų tarpusavio skolinys, ar savotiškas ano meto tarptautinis žodis, kilęs ir ėmęs plisti iš kitų, ne slavų, kalbų. Tad šalia pagrindinės genetinės slavizmų klasifikacijos pagal tiesioginį šaltinį dar galimas papildomas jų skirstymas atsižvelgiant į tolimesnę kilmę. Čia toliau ir mėginama, remiantis ne atsitiktinai parankiotais pavyzdžiais, o ištiesiniais P.Skardžiaus žodyno fragmentais, visais tais *b-* ir *d-* raidžių 208 slavizmais, kurie aname straipsnyje jau buvo pagal tiesioginį šaltinį suskirstyti į 3 grupes, išsiaiškinti tą papildomą senųjų slavizmų kilmės įvairovę, kuri išryškėja atsakančių slavų žodžių etimologijos fone. Stengiamasi laikytis dabar įprastų slavų žodžių kilmės aiškinimų. Tie etimologijos aiškinimai, kad būtų trumpiau, čia neatpasakojami – juos, prireikus pasitikrinti, kiekvienas ir pats paprastai be didesnio vargo galėtų susirasti naujaušiuose slavų kalbų etimologijos žodynuose. Iš toliau atkeliavusių skolinių net pirminiai šaltiniai nenurodomi. Ir ne tik todėl, kad ne vienu

atveju jie dar nėra pakankamai paaiškėję, bet pirmiausia todėl, kad jie ne tiek jau ir svarbūs senųjų slavizmų genetinei charakteristikai. Daug svarbiau nustatyti skolinimo kelią, išaiškinti, ar skolinys atėjęs iš vakarų, ar iš rytų. Ir to paties pirminio šaltinio (pvz., graikų kalbos) vieni skoliniai gali priklausyti vakariniams slavizmams, kiti – rytiniams.

Senųjų slavizmų smulkesnį skaidymą, atsižvelgiantį į slavų žodžių etimologiją, galima pradėti nuo stambiausios iš jau išskirtų trijų tiesioginio šaltinio grupių, būtent nuo tos, kuri apima skolinius, įmanomus tiek iš baltarusių, tiek iš lenkų kalbos. Šioje grupėje, turinčioje 156 žodžius (75% visų nagrinėjamųjų slavizmų), stambiausią pogrupį sudaro skoliniai, atsiradę iš baltarusių ar lenkų indigenių žodžių. Baltarusių ir lenkų žodžių tapatumas ar bent toks artumas, kuris neleidžia tvirtai pasakyti, iš katros kalbos yra mūsų slavizmas, paprastai paaiškinamas tuo, kad tai istoriškai vienas ir tas pats slavų žodis, senesnis ar naujesnis veldinys, tiek galintis siekti slavų ar net indoeuropiečių bendrystės laikus, tiek vėlesnis (šiaurės slavų) dialektizmas. Tačiau gali pasitaikyti ir paralelinės darybos atvejų: artimai giminiškose kalbose, paveldėjusiose ne vieną bendrą žodžių darybos tipą, nesunku savarankiškai atsirasti sutampanantiems dariniams.

Iš indigenių baltarusių ar lenkų žodžių kilusių slavizmų pogrupiui priskiriami šie skoliniai: *babka(s)* (*bapka*) „Laurus nobilis L.” (sl. *bobьkь – deminutyvas šalia sl. *bobь „pupa” – reikšme „lauras (augalas ir jo vaisius, pupelė)“ pažįstamas ir vakarų, ir rytų slavų kalbose, tačiau lieka neaišku, kur ši reikšmė paveldėtinė ar bent savarankiškai atsiradusi, o kur nusižiūrėta į kaimynus, skolintinė), *bagoctva*, *bagočius*, *bagotas* (*bogotas*), *bagotyti*, *baika*, *bajus* (*bojus*) „kova”, *balamūtas*, *balamūtyti*, *balvachvolstva* „stabmeldystė, pagonybė”, *bařtis* (*bařščiai*), *bāžytis* „prisiekti, dievagotis” (skyrimas šiam pogrupiui gal ne visai tvirtas dėl įtariamo, kad ret. s.l. *božyc się* galėtų būti atėjęs iš ukrainų kalbos), *bažnyčia*, *bėdavoti*, *besieda*, *bespiečnas*, *bespiečnastis* „saugumas, ramybė”, *biėdnas*, *biednykas* „vargšas”, *bielyti* „baltinti (kalkėmis)”, *bloznas* „juokdarys, šaipūnas; kvailys; monas”, *bloznyti(s)* „ap(si)gauti, ap(si)juokti, tyčiotis”, *bobrus* „bebras”, *bodai* „bene, tartum”, *bōvytis*

„užsiimti”, *brājyti* „dūkti, siusti”, *brėdyti* „kliedėti, paistyti; klaidinti, meluoti”, *brednis* „plepalai, svaičiojimas”, *britvā*, *brūdnas*, *bučnas* „drūtas, pasipūtęs”, *buīnas* (-ūs), *bujóti* „savavaliauti, lepintis, tarpti”, *dachadas* (*dakādas*) „pelnas, pajamos; derlius”, *dakūčióti* „varginti, įgristi”, *dastainas*, *dastōtkas* „rykai, reikmenys; perteklius, gausa”, *daviēryti*, *dbóti* (*dabóti*), *debesỹlas*, *dejos* „darbai, atsitikimai”, *delčius* „(žemės) dalytojas, matininkas”, *dybā* „bausmės įtaisas, gėdos stulpas”, *dieškā* „duonkubilis”, *dývas*, *dývytis*, *dývnas*, *do*, *donis*, *-iēs*, *drābnas*, *dronyčia* (-ė), *dūchas* (*dūkās*), *dūchaunas* (*dūchavnas*), *dūchavenstva*, *dūdā*, *duřnas*, *duřnius*, *dūšiā*, *dūžas* „storas, drūtas”, *dvāras*, *dvařčius* „dvaras, dvaro rūmai”, *dvar(i)onis*, *dvarnas* „nereikalingas, tuščias, paikas, įžūlus, ambicingas”, *dvaronkā*.

Jeigu bendroji nuostata, kad dariniai iš skolinių jau laikomi savo žodžiais, ne skoliniais, nuosekliai taikoma ne tik lietuvių kalbos, bet ir slavų kalbų leksikai, prie to paties pogrupio su ką tik paminėtais 64 slavizmais tiktų prišlieti ir tuos mūsų skolinius, kurių galimi prototipai baltarusių ir lenkų kalbose yra bendrieji (paveldėtiniai) ar paraleliniai dariniai iš slavų (bendrystės laikų ar vėlesnių) skolinių. Tokių slavizmų gal būtų galima šiaip taip priskaičiuoti iki trejeto. Iš jų, deja, aiškesnis yra tik vienas – *barankas* „avinas” (iš tiek baltarusių, tiek lenkų turimo deminutyvo, pasidaryto šalia seno slavų skolinio *baranъ iš rytų kalbų). Kitų dviejų – *bartkus* „siuvėjas” ir *duņčius* „dūmos narys, tarėjas” – interpretacija netikra: pirmojo pats galimas prototipas nepakankamai paaiškėjęs (nors tai veikiausiai darinys iš vakarietiškos formos krikščioniško vardo), antrasis, nors P.Skardžiaus aiškinimu vadovaujantis ir priskirtas prie galimos dvejetainės kilmės slavizmų, veikiausiai laikytinas (semantiniais sumetimais) gudybe (be to, čia dar nežinia, ar pamatinis žodis tikrai skolinys – bendrasis slavų germanizmas).

Tarp galimos dvejetainės kilmės slavizmų, atsiradusių iš slavų skolinių, daugiausia yra susijusių su vakariniais skoliniais, į slavų kalbas patekusiais iš vokiečių, (senosios ir viduramžių) lotynų, kitų Vakarų Europos ar (per tarpininkus) ir kokių tolimesnių kalbų. Tuos skolinius pirma pa-

prastai yra gavę lenkai, iš kur jie vėliau perimti (kaip polonizmai) baltarusių. Tad šio pogrupio slavizmams atsirasti lenkų kalbos vaidmuo ypač ryškus: ir tie iš jų, kurie gauti iš baltarusių (o tokių galima spėti esant daugiau nei gautų tiesiai iš lenkų), prieš tai paprastai yra keliavę per lenkų kalbą. Pogrupiui skiriamų slavizmų sąrašas atrodo taip: *bakalorius* „mokytojas; giesmininkas“, *bakšta*, *balbiėrius*, *bankiėtas*, *bařgas*, *bartišius* „alebarda“, *bātas*, *baziliškas* „mitinė pabaisa, slibinas“, *beñkortas* (*bankartas*), *bernadėynas*, *bestijà* (*bėstija*), *býskupas*, *blėcha* (dab. *blėkà*) „skarda, šarvai“, *blechorius* „baltintojas“, *blėkai* „(skerdienos) viduriai, žarnokai“, *bolka* „sija, tašytas raštas“, *bonė* „išpūstas siaurakaklis indas“, *bonkà*, *borva* (*barvà*), *brāvoras*, *brýlius* „skrybėlė“, *britonas* „stambus, stiprus šuo“, *brōkas* „skirtumas, atranka“, *brokavóti* „atrinkti, skyrioti“, *būdà*, *budavóti*, *buntavóti*, *burda* „nesantaika, sąmyšis“, *burgamistras* (reikalingą germanizmo variantą lenkų kalbos žodynai, beje, tenurodo iš gerokai vėlesnio meto), *burōkas* „vaistinė agurklė (*Borrago officinalis* L.)“, *bursa* „draugija, šutvė“, *buzavoti* „bausti, plakti“, *deklaravoti*, *dekretolai*, *desperacija*, *diamentas*, *dijablas* (raš. *diablas*), *disputacija*, *disputavoti*, *dragma* „graikiška sidabrinė moneta, denaras“ (apyretis ir vėlokai pasirodęs – lenkų XVI a., baltarusių XVII a. viduryje – variantas su -g- vietoj dažnesnio su -ch- chronologiškai vargiai galėtų būti s.r. bei s.sl. grecizmo *dragōma* tęsinys, todėl čia pirmenybė teikiama galimam vakariniam skolinio keliui, plg. ir viduramžių lo. *dragma*), *dragūnas*, *drigañtas* (lenkų žodžio tolesnė kilmė, beje, nepakankamai aiški), *drobas* (*drabas*) „karys“, *drukavóti*, *drūkorius*, *dūlia* „kriaušė“. Iš viso šiame sąrašė – 46 slavizmai.

Mažiau tėra slavizmų iš baltarusių ar lenkų kalbos rytų kilmės neslaviškų žodžių. Čia bent kiek ryškesnis baltarusių kalbos vaidmuo. Ir tie slavizmai, kurie galbūt gauti iš lenkų, dažnai pirma bus perėję baltarusių kalbą. Tačiau ne visi: dalis lenkų kalbos rytinių skolinių gali būti ir iš kitų rytų slavų, kartais – senosios slavų kalbos. Apie baltarusių kalbos tarpininkavimą sunku ar visai nebeįmanoma kalbėti ir tada, kai susiduriama su senaisiais slavų skoliniais, tiek lenkų gautais iš senosios rusų kalbos, tiek juo labiau tais, kurie ir lenkų, ir baltarusių lygiai paveldėti

jau iš slavų bendrystės laikų. Šiam pogrupiui priklauso: *bajōras*, *balsamas* (*balsomas*), *balvōnas*, *barōnas* (*boronas*) (bendraslaviškas rytinis skolinys), *bezmēnas*, *borsukas* (dab. *bars(i)ūkas*), *dalmōnas*, *dijakas* „raštininkas“, *džėkas (*dzekas) „vaikas, bernelis“. Tad iš viso – tik 9 slavizmai.

Metas pereiti prie galimos dvejetainės kilmės slavizmų, kurie susiję su vidiniais slavų skoliniais. Tai etimologiškai pačių slavų žodžiai (veldiniai ar jau vėlesni atskiros kalbos dariniai), iš vienos kurios slavų kalbos paskolinti į kitą, o kartais ir plačiau pasklidę. Bemaž visada šalia mūsų slavizmo esantis prototipinis slavų žodis tik vienoje iš dviejų galimų tiesioginio šaltinio kalbų yra skolinys, o kitoje jis yra indigenus, kaip tik davęs pradžią skoliniui. Kadangi nėra tikra, ar mūsų skolinta tiesiai, iš slavų kalbos su indigeniu žodžiu, ar netiesiogiai, iš kalbos su skoliniu, tokie slavizmai užima neapibrėžtą, tarpinę padėtį tarp slavizmų iš sėsliųjų (indigenių) slavų žodžių ir slavizmų iš skolinių. Tuo jie iš esmės skiriasi nuo jau apžvelgtų slavizmų iš neslaviškų skolinių: anie slavizmai visi, nepriklausomai nuo to, iš katros kalbos būtų gauti, aiškiai priklauso iš skolinių kilusių slavizmų būriui.

Arba tiesiai lenkų kalbos indigenūs žodžiai, arba iš jų atsiradę baltarusių kalbos polonizmai yra davę pradžią šiems slavizmams: *bēzdas* „šei-vamedis“, *bezecnas* „begėdiškas, gėdingas“, *blazenstva* „paikystė“, *bluzniērius* (*bliužniērius*), *bluzniērskas*, *bluznierstva* (*bliužnierstva*, *bluznostva*), *blūznyi* (*blužnyi*, *bliūznyi*, *bliūžnyi*) (atsakantis baltarusių veiksmažodis kartais užsimenamas tik kaip lenkų sykiu su čekais turimo slavų dialektizmo atliepinys), *bočnastis* „dėmesys, išmintis“ (ar atsakantis baltarusių kalbos žodis paskolintas, ar tik yra tiesioginis ar netiesioginis darinys iš skolinio, sunku tvirtai pasakyti, kaip ir ne vienu kitu panašiu atveju, kai susiduriama su darybiškai skaidomais žodžiais), *branyi* „gintis“, *brega* „krantas, pajūris“, *brona* „vartai“, *dāvādas* (kas baltarusių žodį laiko skoliniu, remiasi reikšme), *davadnas* (*davadenas*), *dazvālyti*, *draučia* (*dr(i)aučius*) „ietis“. Iš viso tokių slavizmų yra 15.

Nepasitaikė slavizmų, kurie būtų lyg ir atvirkšti negu ką tik minėtieji, t.y. galėtų būti kilę arba tiesiai iš baltarusių kalbos indigenių žodžių, arba iš atsakančių baltarusišku skolinių lenkų kalboje.

Yra tik pora slavizmų, atsiradusių iš platesnio arealo vidinių slavų skolinių, kurių pradinis šaltinis yra ne lenkų ar baltarusių, o kokia kita slavų kalba. Svarbiausias šių slavizmų skirtumas nuo tų, kurie gali būti susiję su lenkų ar baltarusių tarpusavio (ne iš kitų slavų atėjusiais) skoliniais, yra tas, kad čia nelieka abejonės, jog visada remiamasi slavų skoliniu (ne indigeniu žodžiu) – jį turi abi gretimos slavų kalbos. Vienas iš tokių slavizmų – *broma* – galiausiai yra kilęs iš čekų kalbos, pirma pasiskolinta lenkų, o iš jų – ir baltarusių, tad galėtų būti sakoma, kad remiasi vakariniu vidiniu slavų skoliniu, kitas – *bezljėpyčia* (*bezljėpyčia*) „nesąmonė, kvailystė” remiasi gretimų slavų skoliniu, atėjusiu per (kitus) rytų slavus ar tiesiai iš senovės slavų kalbos, tad jau rytiniu vidiniu slavų skoliniu.

Į atskirą stambėlesnį pogrupį dar galėtų būti sutelkti slavizmai, atsiradę arba tiesiai, arba per baltarusių kalbą iš lenkų kalboje esančių tokių darinių, kurie remiasi neslaviškos kilmės pamatiniais žodžiais (vakariniais skoliniais). Trejetas panašių slavizmų (*barankas* tipo), atsiradusių iš baltarusių ar lenkų vedinių, tose kalbose susidariusių šalia neslaviškos kilmės žodžių, jau buvo suminėta tuoj po slavizmų, atsiradusių iš grynai slaviškų žodžių. Skirtumas tas, kad ten dariniai abiejose kalbose yra savo, neskolintiniai žodžiai, o čia baltarusių žodis yra ar bent galėtų būti skolinys iš lenkų kalbos (nors ne vienu atveju nėra visiško tikrumo, kad nesidaryta atskirai iš pasiskolinto to paties pamatinio žodžio). Tad anie slavizmai visi šlyja prie tų, kurie būtų gauti iš lenkų (iš baltarusių gautieji šlytų prie kilusių iš slavų skolinių). Šiam apymargiam pogrupiui priklauso 14 slavizmų: *barvička* „kosmetiniai dažai”, *bindolikas* „sagtis, pakabukas”, *brokavōnė*, *bromka* (*bramka*) „puošnus moterų galvoryštis, priekaktis”, *budaunykas* „statytojas, architektas”, *budavōnė*, *buntovnimkas*, *burnotinas* „purpurinis”, *bursavoti* „draugauti”, *bursenykas* (*bursinykas*), *dabudavóti*, *dignitorstva*, *drukornia*, *dunčikas* „danas”.

Lieka dar trejetas slavizmų, kuriuos sunku priskirti kuriai nors iš minėtųjų grupių, nes kol kas nėra pakankamai paaiškėjusi atsakančių

slavų žodžių kilmė. Tai slavizmai *dynia*, *dūmà* ir *dūmóti*. Dažniau, rodos, atsakančius slavų žodžius etimologai mano esant neslaviškos kilmės, tačiau patenkinamų prototipinių žodžių šalia jų neįstengia nurodyti. Dėl dviejų pastarųjų (bendrašaknių) žodžių neaiškumą padidina nesutarimas, katras iš jų – daiktavardis ar veiksmažodis – pirmesnis (ir tuo pačiu gal laikytinas bendraslavišku germanizmu, skirtingai nuo jo porininko, prisidaryto šalia veikiau pačių slavų). Ir priskyrus šiuos tris slavizmus prie tų, kurie kilę iš slavų skolinių, mažai kas būtų laimėta, nes čia susiduriama su atskirose slavų kalbose jau iš seno vartojamais žodžiais, kuriems vargiai begalėtų būti pritaikytas ir tolesnis klasifikavimo principas – pagal skolinio kryptį.

Slavizmų, įmanomų tiek iš vienos, tiek iš kitos gretimos slavų kalbos, ką tik pateiktą grupavimą labiau apibendrinus, būtų galima skirti tokius kilmės pogrupius: 1) 67 slavizmai iš pačių slavų žodžių, čia įjungus ir 3 slavų vedinius iš neslaviškos kilmės žodžių – tiek neabejotamų (2), tiek ir tikrai spėjamo (1); 2) 60 slavizmų iš skolinių, tarp jų 46 iš vakarinių neslaviškos kilmės žodžių (tada baltarusių paprastai skolintasi per lenkus), 9 iš rytinių neslaviškos kilmės žodžių (tada lenkų dažnokai skolintasi per baltarusius), 2 iš vidinių slavų skolinių, išplitusių iš kurios nors tolimesnės slavų kalbos – vakarinės (1) ar rytinės (1), ir 3 iš tokių žodžių, kuriuos tik spėjama galint būti neslaviškos kilmės, 3) 29 slavizmai, dėl kurių negalima pasakyti, ar jie iš pačių slavų žodžių, ar iš skolinių, nežinant, iš katros kalbos jie atėję; tarp jų 15 arba iš indigenių lenkų kalbos žodžių, arba iš juos pasiskolinusios baltarusių kalbos, ir 14 iš neslaviškos (vakarinės) kilmės žodžių pamatu slavų pasidarytų vedinių, kurie vienur (lenkų kalboje) yra savo žodžiai, kitur (baltarusių kalboje) – veikiau (vidiniai) skoliniai.

Jeigu būtų laikomasi suprastinto požiūrio į tų pačių slavizmų tolimesnę kilmę ir žiūrima vien tik šaknies etimologijos, pakaktų skirti 81 slavizmą su slaviška šaknimi (64 kilusius iš indigenių slavų žodžių ir 17 iš tikrų ar galimų slavų vidinių skolinių) ir 75 slavizmus su neslaviška šaknimi (kilusius iš 59 ištiesai neslaviškos kilmės žodžių – 55 neabejotinų ir 3 tik įtariamų – ir iš 17 slavų vedinių, pasidarytų iš neslaviškos kilmės žodžių – 16 neabejotinų ir 1 tik įtariamo). Jeigu šaknys būtų skirstomos kiek kitaip – į savo (paveldėtines) ir skolintines, į vidinius slavų skoli-

nius jau reikėtų žiūrėti kitoniškai ir kalbėti tik apie 64 slavizmus iš slavų žodžių su indigeniomis (paveldėtinėmis) šaknimis ir apie 77 slavizmus iš žodžių su skolintinėmis šaknimis, be to, liktų 15 slavizmų, dėl kurių neįmanoma pasakyti, ar tiesioginio šaltinio kalboje šaknis skolintinė, ar ne (nes nežinia, ar slavizmas iš baltarusių kalbos, ar iš lenkų).

Senuosius slavizmus, galimus tik iš kurios nors vienos kaimynų slavų kalbos (reikia nepamiršti, kad tokių tėra vos ketvirtadalis), jau kiek paprasčiau suskirstyti į pogrupius žiūrint atsakančių (prototipinių) slavų žodžių etimologijos.

Gudybių grupėje, apimančioje iš viso 36 žodžius (17% nagrinėjamųjų slavizmų), didžiausią pogrupį sudaro skoliniai iš baltarusių indigenių žodžių (vedinių ir naujadarų): *bagotỹrius* (*bagotỹras*) „turčius“ (jeigu dėl reikšmės skiriama nuo s.br. *богатырь*, *богатырь* „didvyris“, laikomo rytų skoliniu), *balanka* „lango stiklas“, *barāgas* „stogas virš stirtos, stoginė“ (kartais, beje, slavų žodį spėjama esant seną germanizmą), *baranka* „krosnies (kepamieji) ardėliai, gardelė“, *baravỹkas*, *biesas*, *blėdis* „žala“ (kitų manoma, kad rytų slavai žodį pasiskolinę iš senovės slavų kalbos), *blỹnas*, *blūdas*, *blūdyti*, *blūdnas*, *botāgas* (*batagas*) (kitų laikytas ir skoliniu iš rytų), *būbnas* (*būbna*), *būbnyti*, *buīliai*, *dėdyna*, *deinyčia* (*dainyčia*), *desėtynà* (*desėtynas*), *desėtkas*, *diėdas*, *durnavóti*, *dūšiagūbis (*dūšiahūba). Tad pogrupyje net 22 slavizmai (tiesa, kartu su keletu tokių, kur dar lieka bent kiek abejonių, ar atsakantis baltarusių žodis tikrai yra jų pačių, ne skolinys).

Prie to paties pogrupio dar galima skirti porą tokių gudybių, kurios remiasi slavų dariniais iš neslaviškos kilmės žodžių: *beždžionkà* (*bezdžionkà*), *dėkavōnė* (jei-pastaruoju atveju baltarusių nebūtų paprasčiausiai skolinta iš lenkų).

Jeigu senieji slavizmai remiasi ne pačios baltarusių kalbos žodžiais, o jos skoliniais, tai bemaž visada tokiais, kurie yra platesnio pobūdžio, savo ištakas turi ne slavų kalbose. Aiškiai dažniau remiamasi vakariniais skoliniais: *bačkà* (ne iš pačių baltarusių skolinto, o tik jų perimto rytų slavų germanizmo), *barbiėrius*, *bliūdas* (iš paveldėto slavų bendrystės

laikus siekiančio germanizmo), *děka, děkavóti, děkui, děkuj* (*děkujam*) poros pastarųjų slavizmų interpretavimas nėra visai neginčijamas: dėl slaviškų morfologijos elementų gali kam rodytis, kad geriau kalbėti apie rėmimąsi jau pačių slavų formacijomis – originaliomis baltarusių ar jų nusižiūrėtomis iš lenkų). Iš rytinių skolinių yra išaugę tik šie slavizmai: *bolgaras, bezdžiōnė* (*bezdžiona, beziona*), *dambras*. Tad iš viso gudybių grupėje yra 10 neslaviškos etimologijos žodžių: 7 – iš slavų vakarinių skolinių, 3 – iš rytinių.

Gudybių, aiškiai atsiradusių iš slavų vidinių skolinių, tėra dvi (ir abiejų pradinis šaltinis yra senovės slavų kalba): *blōgas, bloviēščius*. Šias 2 pridėjus prie anų 10, bendras iš skolinių atsiradusių gudybių skaičius išauga iki 12.

Žiūrint šaknies etimologijos, reikėtų skirti 24 slaviškos šaknies ir 12 neslaviškos šaknies gudybių. Tad skaičiai tie patys, kaip ir skiriant slavizmus iš pačių baltarusių žodžių (24) ir iš skolinių (12). Tik slavizmai grupėse nebebūtų visai tie partys: *bezdžionkà, dėkavōnė* iš didžiosios grupės (susijusios su pačių baltarusių žodžiais) persikeltų į mažąją (susijusią su neslaviškos šaknies žodžiais), o *blōgas, bloviēščius* – iš mažosios grupės (susijusios su skoliniais) į didžiąją (susijusią su slaviškos šaknies žodžiais).

Lenkybių grupėje, pačioje mažojoje, apimančioje tik 16 žodžių (8% nagrinėjamųjų slavizmų), daugiausia yra skolinių iš lenkų indigenių žodžių: *blota* „bala, purvas“, *blotnus* „purvinas“, *bronyčė* „malksna, skiedra“, *desintyna(s)*, *dūdkaṽoti, dužavonė, dužavotis* „galynėtis, grumtis“, *dužnas* „storas, drūtas“, *dzbonas* „ąsotis“. Prie šių 9 polonizmų dar galima prikergti 2 tokius, kuriuos yra davę lenkų dariniai iš (vakarinių) skolinių: *babilonskas, blažeikas* „Blažiejaus dieną pašventinta žvakė“. Tad iš pačių lenkų žodžių atsiradusių slavizmų pogrupyje viso labo yra 11 skolinių.

Likusios lenkybės, iš viso 5 žodžiai, yra iš slavų skolinių, kurie visi – neslaviškos kilmės. 4 tokie slavizmai yra iš vakarinių skolinių: *birnavóti* „teikti sutvirtinimo sakramentą“, *bōstras* „pavainikis“, *burgmistras, diecēzija*, 1 – iš rytinių: *buklogas* „odinis indas skysčiams laikyti“.

Jei klasifikacija remtųsi vien šaknies etimologija, reikėtų skirti 9 slavų šaknies lenkybes ir 7 neslaviškos šaknies (*babilonskas, blažeikas* atsidurtų pastarajame pogrupyje).

Apžvelgus visas tris senųjų slavizmo grupes, lieka susumuoti gautus skaičius. Slavizmo, kilusių iš pačių slavų žodžių, yra, pasirodo, iš viso 102 (čia prie pačių slavų žodžių priskiriami ir 7 jų dariniai iš neslaviškos kilmės žodžių), arba 49%, kilusių iš skolinių (sykiu su 3 abejotiniais) – 77, arba 37%, o likusių 29, arba 14%, toks paskirstymas neįmanomas, nežinant, iš katros kalbos – baltarusių ar lenkų – jie gauti. Jeigu pastarieji būtų visai atmetami ir paliekami tik pasiduodantys tokiai klasifikacijai, išeitu, kad slavizmo iš pačių slavų žodžių yra 57%, o iš skolinių – 43%.

Ne ištisu slavų žodžių kilmės, o tik šaknies etimologijos kriterijaus taikymas leistų skirti 114 slavų šaknies slavizmo (sykiu su 19 tokiu, kurie yra ar galėtų būti iš slavų vidinių skolinių) ir 94 neslaviškos šaknies slavizmus (tarp jų 19 atsiradusių ne tiesiai iš neslaviškų skolinių, o tik iš jų darinių), tad atitinkamai 55% ir 45%. Žiūrint kiek kitaip į slavų atsakančių žodžių šaknies praeitį, hūtu galima skirti 95 slavizmus iš slavų indigenios (savo kalbos, neskolintinės) šaknies žodžių, 98 slavizmus iš skolintinės šaknies žodžių (tarp jų ir slavų vidinių skolinių) ir 15 likusių slavizmo, nepasiduodančių tokiai klasifikacijai, o tai sudarytu atitinkamai 46, 47 ir 7 procentus visų nagrinėjamo slavizmo.

Kad toks didelis procentas senųjų slavizmo yra kilęs iš skolinių, paaiškinama, žinoma, ne tuo, kad skoliniai būtų sudarę tiek anuometinės gretimų slavų kalbų leksikos. Svetimi žodžiai, jau keliaujantys iš kalbos į kalbą, dažnai susiję su plintančiomis materialinio ir dvasinio visuomenės gyvenimo naujovėmis, buvo ekspansyvesni, skvarbesni už sėsliusius kaimynų žodžius. Pastarieji neplūdo masiškai ir be atrankos į senąją lietuvių kalbą, tad žymią dalį jos vadinamųjų slavizmo ir galėjo sudaryti savotiški anų laikų tarptautiniai žodžiai.

Koks yra iš gretimų slavų kalbų atėjusių į lietuvių kalbą slavų svetimybų ankstesnis skolinimo kelias ir kurias iš jų skirti prie vakarinių, kurias prie rytinių skolinių, aiškiau matyti, susidūrus su tolimesniais, ne iš slavų kalbų ėmusiais plisti skoliniais. Iš bendrojo neabejotinai skoliniais besiremiančių slavizmo skaičiaus (77) atmetus 4 iš slavų vidinių skolinių ir 3 iš tiktai spėjamo skolinių, lieka 70 slavizmo, atsiradusių iš neslaviš-

kos kilmės skolinių. Tarp jų iš vakarinių skolinių yra 57 (81%), iš rytinių – tik 13 (19%). Kadangi slavizmų, neabejotinai atsiradusių iš slavų vidinių skolinių, tėra vos vienas kitas (4), netikslinga būtų ribotis vien jų pasiskirstymu į kilusius iš vakarinių skolinių (1) ir iš rytinių (3). Būtina atsižvelgti ir į tuos 29 slavizmus, kurie galėtų būti tiek iš slavų vidinių skolinių (jeigu atėję per baltarusių kalbą), tiek iš pačių slavų žodžių (jeigu gauti tiesiai iš lenkų kalbos). Jeigu tarp slavizmų, dėl kurių tiesioginio šaltinio abejonių nėra, dvigubai daugiau paskolintų iš baltarusių negu iš lenkų, tai ir iš šių 29 slavizmų dauguma turėtų būti iš baltarusių kalbos, vadinasi, iš slavų vidinių skolinių, kurie šį sykį visi – vakariniai (tiksliau – vieni baltarusių polonizmai). Tad slavų vidiniai skoliniai čia rūpimu aspektu iš esmės nesiskiria nuo neslaviškos kilmės slavų skolinių, todėl išvadą dėl pastarųjų pasiskirstymo galima apibendrinti visiems slavų skoliniais ir teigti, kad senosios lietuvių kalbos slavizmų, kilusių iš slavų vakarinių skolinių, yra keleriopai daugiau negu iš rytinių. Jei dar bus prisiminta, kad vakariniai skoliniai glaudžiau susiję su lenkų kalba negu rytiniai su baltarusių, taps aišku, kiek daug lenkų kalbos prisidėta prie slavų skolinių diegimo į lietuvių kalbą. Dėl daugumos slavizmų, kilusių iš slavų skolinių, beje, nežinoma, iš baltarusių ar lenkų jie lietuvių gauti, tačiau nėra jokios abejonės, kad didžiulė dauguma iš jų yra atsiradę arba lenkų tarpininkavimo dėka (iš neslaviškųjų skolinių), arba ir pradžia gavę lenkų kalboje (iš vidinių skolinių). Kad tarp slavų kalbų svetimybių, galiausiai atkeliavusių ir į lietuvių kalbą, tokia didžiulė vakarinių skolinių persvara, sietina, be abejo, apskritai su didesne Vakarų įtaka. Platesnio arealo, daugiau kalbų aprėpiantys skoliniai dažniau priklauso vadinamiesiems kultūriniais skoliniais negu lokaliniai skoliniai iš indigenių kontaktinės kalbos žodžių. O senoji Lietuva, suprantama, kur kas labiau buvo veikiamą katalikiškosios (ir protestantiškosios) Vakarų kultūros negu pravoslaviškosios Rytų.